

16. Загоровский П. Социально-экономические последствия голода в Центральном Черноземье в первой половине 1930-х годов / П. Загоровский. – Воронеж, 1998. – 246 с.
17. Кульчицкий С. В. Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид. Труднощі усвідомлення / С. В. Кульчицкий. – К. : Наш час, 2007. – 422 с.
18. Кульчицкий С. В. Почему он нас уничтожил?: Сталин и украинский голодомор: [ст. опубл. в газ. «День» в 2005-2007 г. / Станислав Кульчицкий]; под общ. ред. Л. Ившиной. – К. : Укр. пресс-группа, 2007. – 208 с.
19. Кульчицкий С. В. Голодомор 1932-33 гг. как геноцид: трудности осознания // «Россия-Украина: проблема понимания и оценок Голодомора 1932-33 гг.» [Первый семинар из цикла «Клиотерапия». 19 июля 2010 года: стенограмма выступления С. В. Кульчицкого. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <http://urokiistorii.ru/1186>
20. «Без усвідомлення трагедії Голодомору неможливе розуміння багатьох подій у ХХ столітті» / Підготувала Надія Тисячна. – День. – 2007. – №194 (9 листопада).
21. Майборода О. Каятися повинен злочинець, а не народ, з якого він вийшов / О. Майборода // Форум нації. – 2003. – №5.
22. Солдатенко В. Голодний тридцять третій. Суб'єктивні думки про об'єктивні процеси / В. Солдатенко // Дзеркало тижня. – 2003. – 28 червня - 4 липня.
23. Лемкін Р. Радянський геноцид в Україні / Р.Лемкін // Шлях перемоги. – 2011. – №45. – (9 листопада).
24. Смолий В.А. Предисловие // Kulchytskyi Stanislav. Holodomor in Ukraine 1932-1933: Interpretation of Facts. – К. : Institute of Ukrainian history of National Academy of Sciences of Ukraine, 2008. – 105 p.

Гудзь В. В. Еволюція взглядов Станислава Кульчицкого на историю голода в Украине 1932–1933 гг. и их влияние на отечественный научный дискурс

Прослеживается эволюция взглядов ведущего исследователя темы Станислава Кульчицкого относительно характеристики голода 1932-1933 годов в Украине и влияние его концепций на научный дискурс по истории голода. Отмечено, что, согласно С. В. Кульчицкому, центральным элементом голодомора в Украине и его спецификой является тотальная конфискация продовольствия и блокада голодающих регионов. Проанализированы также аргументы некоторых украинских ученых, которые критикуют «геноцидную» версию голода.

Ключевые слова: С. В. Кульчицкий, эволюция взглядов, историография, исторические версии, голод 1932-1933 годов, Украина, геноцид, конфискация продовольствия, блокада голодающих регионов.

Gudz V. V. Evolution of Stanislav Kulchitsky's views on the history of the famine in Ukraine 1932-1933 and their influence on domestic scientific discourse

The article is devoted to the evolution of views of a leading researcher Kulchytsky who characterised famine of 1932-1933 in Ukraine and its influence on concepts of scientific discourse on the history of hunger. Author emphasized that, according to S.V. Kulchitsky, a central element of the famine in Ukraine and its specificity is the «terror famine», total confiscation of food and blockade of starving regions. Arguments of some Ukrainian scientists, who criticize «genocidal» version of the famine was analyzed.

Keywords: S.V. Kulchitsky, evolution views, historiography, historical revision, the famine of 1932-1933, Ukraine, genocide, confiscation of food, blockade.

УДК [94+008](477)

С. В. Джафарова

ГАЛИЦЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ФРАНКА

Перша половина ХІХ ст. ознаменувалась в Європі як період структурних змін у національному самовизначенні різних народностей. На українських землях початок національно-культурного відродження пов'язують із виходом «Енеїди» І. Котляревського на українській літературній мові у кін. ХVІІІ ст. Зважаючи на послаблення колоніального тиску на західноукраїнських землях, цей процес отримав тут найбільш сприятливі підстави для розвитку. Тому, в контексті розвитку українознавчої науки, на підставі аналізу наукової спадщини І. Франка важливо простежити етапи формування, завдання та роль західноукраїнської інтелігенції у ХІХ – поч. ХХ ст. в сфері культурно-національного відродження та єдності із східноукраїнською.

Ключові слова: І. Франко, інтелігенція, національно-культурне відродження, Галичина, Наддніпрянська Україна, народовці (українофіли), москвофіли, українська культура.

Початок ХІХ століття в історії Європи визначається радикальними змінами, що уособлювали позиціонування ідеї народу, національного самовизначення, тобто націоналізм у розумінні національного самоусвідомлення та романтизм у сфері духовності.

Слов'янські народи Центральної і Південної Європи включилися у процес поширення ідей романтизму, революції, що уособлювали рівноправність і свободу. Мовно-літературне відродження кінця ХVІІІ ст. поступово переростає у національні рухи. Українське національне відродження мало свої особливості й джерела, початок якого більшість науковців пов'язує із появою «Енеїди» І. Котляревського. Твір був популярним на західноукраїнських землях, де сприймався у контексті етнокультурної єдності та утвердження єдиної літературної мови. Зокрема він є в полі зору «перших будителів нашого національного Духу» (І. Франко), М. Шашкевича, І. Могильницького, Я. Головацького. У слов'янській літературі загальноромантичний принцип народності мав свої виразні ознаки, бо звертання до народної творчості виходило за межі соціокультурного інтересу і було глибоко пов'язане із потребою національного

самоусвідомлення, спрямованого проти «панської культури», що неминуче приводило до політизації руху. Саме інтелігенція на етапі національно-культурного відродження XVIII – поч. XX ст. стала носієм української самосвідомості. Завдяки зусиллям цієї соціальної верстви етап національного руху перейшов від культурницьких форм збирання історичних, етнографічних, літературних досліджень про українців до етапу формування ідеї української державності. Варто відзначити, що утвердження ідеї народності на західноукраїнському ґрунті відбувалося у дещо іншому правовому полі, аніж на сході, у складі Російської імперії.

У XIX ст. в українському інформаційному просторі, поряд із постатями В. Антоновича, М. Шашкевича, М. Драгоманова та ін. чільне місце у формуванні векторів національно-культурного, суспільно-політичного життя займали такі громадсько-культурні діячі, як М. Грушевський, В. Гнатюк та І. Франко. Перу І. Франка належить чимало праць на етнографічну, історичну, літературну, суспільно-політичну та культурну тематику. У своїх працях, присвячених багатогранному життю українців, дослідник торкається проблематики становлення і розвитку української інтелігенції – найбільш свідомої верстви українства. Ця тема доволі актуальна для XIX – поч. XX ст., саме тоді в контексті національно-культурного відродження постало першочергове питання про формування орієнтирів української інтелігенції, усвідомлення нею ролі у долі всього українства.

Погляди І. Франка на роль інтелігенції у прогресивному розвитку суспільства проаналізовані у статті М. Кукало [1], образ української інтелігенції в публіцистиці І. Франка показала О. Квасниця [2], роль інтелігенції у державотворчому процесі відобразила Г. Синичич [3]. Націотворчу функцію інтелігенції у викладі І. Франка простежуємо у праці О. Забужко [4] та частково роль української еліти в національному контексті показав Б. Червак [5]. Історик Я. Грицак розглядає особистість І. Франка в контексті тогочасного суспільства на тлі малих груп та показує його особливу роль у націотворенні [6].

Відома дослідниця І. Тюрменко підкреслює, що І. Франко, був серед числа тих, хто підкреслював необхідність поєднання культури з життям і вимогами всього українського народу, її спрямування на шлях служіння загальнолюдським цінностям – демократії і соціальному прогресу. У змісті культури захищався пріоритет науки над різними ідеологічними цінностями. Вважаючи культуру важливим фактором боротьби народу за соціальне та національне визволення, вони активно відстоювали розвиток демократичного змісту національної української культури, утверджували ідеї її зв'язку з культурами різних народів [7].

Насамперед з'ясуємо, які джерела формування західноукраїнської інтелігенції. Населення більшості міст Галичини було переважно польським за своїм складом, навчання у Львівському університеті велось на польській мові, виходила з друку польська преса. В свою чергу, в процесі формування національних поглядів інтелігенції, відповідно, відчувались польські впливи. Населення Галичини було переважно бідне, малоосвічене селянство. До революційних подій «Весни народів» 1848–1849 рр. про інтелігенцію, як про суспільну верству говорити не приходилось. Пасивність галичан була зумовлена низьким культурним рівнем. Брак українських навчальних закладів та друкованих органів спричинилися до майже повної відсутності освіченого прошарку серед галичан. На роль інтелігенції претендувало лише духовенство, церква залишилась єдиною доступною сферою для українців. Духовенство, яке поділялось на міське та сільське, – на думку І. Франка, – було малоосвіченим, проте «між черцями та консисторськими попами були й люди вчені та писателі». Доля сільських священників була куди гіршою: «церковні книги, церковний обряд, – ось і все, що виносили сі попи зі шкіл, з чим вступали в життя, та й більше їм і не було треба» [8, с. 87]. Рішучих кроків для пробудження народних мас духовенство не робило, якщо і траплялись «гарячі голови», то панські руки та нужда швидко їх охолоджували.

З огляду на невідрадні обставини побутування, утиски католицизму та при невисокому рівні самосвідомості духовенство стало виразником ідей москвофільства. Так, однією із основних передумов виникнення москвофільства стала втрата українським народом власної державності та багатовимове чужоземне поневолення, роздробленість і відокремленість окремих земель, денационалізація освіченої еліти та низький рівень національної самосвідомості мас. І. Франко, шукаючи причин виникнення москвофільства у галицькому середовищі, приходять до висновку, що «зневіра в народ і його сили, зневіра в можливість добитися власною силою кращої будучини, – ось джерело всіх тих хитань, помилок і апостазій» [9, с. 804]. Орієнтація на царизм – основний напрям цієї мовно-літературної і суспільно-політичної течії серед українського населення Галичини, Буковини і Закарпаття. Заперечення української літературної мови вилилось у появу так званого «язичія» – суміші церковнослов'янської мови з елементами української, російської, польської мов. Москвофіли гуртувались навколо журналу «Слово» (1861–1887 рр.).

Які ж міркування були в І. Франка щодо представників тогочасної галицької інтелігенції – москвофілів? У статті «Двоязичність і дволичність», аналізуючи москвофільство як суспільно-політичне явище, він виступає на захист української літературної мови, гостро критикує поширення двомовності в західноукраїнському середовищі. «Язичіє» викликає у нього відразу, бо І. Франко стає на захист рідної мови, яка для нього виступає не лише як засіб комунікації, а й як виразник національності: «в якій мові вродився і виховався, тої без окалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш замінитися ким іншим своєю шкірою» [10, с. 602–603].

Безперечно, обстоювання рідної мови мало глибокий сенс, як соціальний, так політичний, спрямовувалося проти спольщення, русифікації, мадяризації, адже переростало у потребу суверенізації. Головним пріоритетом національно життя ставала боротьба за виживання та збереження визначальних чинників самоусвідомлення нації: мови, літератури, історії, географії, етнографії, шкільництва, тощо. Трагедією галицького москвофільства, головним його недоліком дослідник вважає внутрішнє роздвоєння особистості. З'ясовуючи сутність москвофільських настроїв, І. Франко акцентує увагу на подвійності їхніх

проявів – «дволичності» і «двочудності». «Дволичність у тім, що ті люди, відхрещуючись всіма силами належності до одної, української національності і заперечуючи навіть її існування, з другого боку самі власною фігурою давали доказ, що не належать до тої другої – «русскої» національності, якої членами величали себе» [11, с. 348]. Звинувачуючи москвофілів у безплідності їхніх дій, він зауважує, що талановиті люди, котрі могли б стати у пригоді на культурній ниві, навпаки, «перейнявши нещасною манією міняти свою рідну мову на чужу, раптом робилися мов духово в часті спаралізовані, тратили живе чуття до живих потреб рідного народу і вимоків сучасності, забивалися в мертву, навіть науково безплідну старовину..., марнували талант..., або кидали рідний край і йшли туди, де їх внутрішнє роздвоєння хоч почасти могло бути коли не усунене, то заглушене» [10, с. 603].

І. Франко одним із перших підкреслює існування в українській мові такого явища як дуалізм. Гостро і з цинізмом він засуджував намагання москвофілів розмовляти «язичієм», яке він вважав «старомодною язиковою мішаниною» та «каліченою російсько-церковно-галицькою» мовою [12, с.46–48]. Дослідник вважав, що чим чистіша і ближча до народу українська мова, тим яскравіший і артистичніший її зміст, а в міру віддалення від живої народної мови її зміст стає пустим і мертвим, вона віддаляється від народу. Москвофілство із його штучною мовою «підточує духові сили галицько-руської інтелігенції і не дозволяє їй стати на ноги» [13, с. 458]. І. Франко наголошував, що ця штучно витворена мова мала вигляд «гриба, що точить дерево: сам непродуктивний, він не тільки відділював себе від живої южноруської мови, але старався шкодити їй, плюгавити її, а з другого боку, сам він не приставав до великоруської мови» [14, с. 166]. Такі пошуки призвели до розколу галицької інтелігенції, молодша частина яких пристала до «великоруського берега» та зреклась своєї мови, а старша залишилась на позиціях живої літературної мови.

У відповідь західноукраїнська молодь, в основному вчителі, письменники, юристи, створили українофільську течію (народовці), які продовжили традиції «Руської трійці» і стверджували етнічну єдність «галичан» і «наддніпрянців», вважаючи українство самобутнім слов'янським народом. Під їхнім керівництвом видавались такі часописи, як «Нива», «Русалка», «Вечорниці», «Правда», народовці також займалися широкою просвітницькою діяльністю, яка призвела до утворення у 1868 р. товариства «Просвіта», а у 1880 р. вони почали видавати газету «Діло».

Народовський рух (українофільство) виник у Галичині на початку 60-х рр. XIX ст. на противагу москвофілству та задля розв'язання українських культурно-освітніх проблем. Активна політична діяльність народовців припадає на кінець 70-х і пов'язана з іменами В. Барвінського, В. Навроцького, О. Барвінського, А. Вахнянина та інших. Саме тоді під впливом М. Драгоманова відокремилась нова радикальна течія разом із І. Франком та М. Павликом.

Корені формування українофільської течії І. Франко вбачає у впливі творів Т. Шевченка, які виходили з друку у Росії та були пропущені через «сито» царської цензури. «Галицька молодь перейняла і зрозуміла тільки деякі уявлення, поняття і антураж, не дійшовши зовсім до основи його (Т. Шевченка – авт. Джафарова С.) суспільних і філософських поглядів», – вважає І. Франко [15, с. 198]. Серед творів Т. Шевченка молодь вибрала ті, які розповідали про нещасливу Україну, про козаків, змальовуючи собі дивні картини. Серед молодших галичан поширилась мода на козацтво: «збиралися..., декламували вірші Шевченка, фантазували про Україну, нарікали у найзагальнішій формі на «ворогів» і «тиранів», під якими розуміли всіх – від ляха і москаля до професора, котрий вчора поставив двійку замріяному декламаторові» [15, с. 199–200]. Вершиною мрій для них було справити собі «козацький стрій» – вбрання, яке начебто носили козаки. Через такі прояви І. Франко вважав, що галицьке українофільство витає у романтичних хмарах. Дослідник критикує українофільські ідеї галицького духовенства, які відобразились у виданнях «Просвіти» і видавали такі настанови для народу: ««молися і працуй», «ощадливість і тверезість», «віра і лояльність», – ось головні засади, головні практичні поради, які вміли подати українському народові» [15, с. 206].

Револьюційні зміни у середині XIX ст. та внутрішні реформи Австрійської імперії призвели до загострень суспільно-політичних рухів на західноукраїнських землях. «Весна народів» – події 1848–1849 рр., які хвилею прокотились європейськими країнами, мали своє відголосся і в Австро-Угорській імперії. У Галичині уряд монархії Габсбургів остаточно ліквідував панщину. Проте І. Франко із сумом констатує, що тридцятилітній рух відродження з 1848 р. не приніс жодних зрушень у сферах суспільно-політичних, які б засвідчували активну життєву позицію галицької інтелігенції. Галицькі інтелігенти в той час були зайняті поділом на дві партії: «клерикально-общеруську» і «ліберально-народову». В той час коли в Європі національно-демократичні революції призвели до структурних змін у політичному ладі держав, до піднесення народних рухів, до зникнення абсолютистських режимів і витворення нових основ суспільства, то в Галичині «їх відлук пробіг і по наших краях, але так слабо, так мляво, що радше виглядав на пародії революції, ніж на революцію» [8, с. 79].

Галичани займалися своїми внутрішніми справами: москвофіли прагнули заповнити Галичину ідеями всеросійської єдності, а народовці часто у своїх прагненнях користувалися романтичними ідеалами. Перші кричали про величність «великоруської» мови, а насправді, не знали жодного російського поета чи письменника та й писати чи розмовляти російською добре не вміли, а другі – наголошували про самостійність «малоруської» мови, проте не видали жодної книги чи підручника, – констатує І. Франко. Жодна із цих партій не розуміє, власне, потреб народних, різниця між ними чисто формальна, а основа – одна: «наші партії – се свого роду фата моргана, оптична луда, котра обом сторонам показує різниці, котрих у дійсності майже зовсім нема» [8, с. 78].

Характеризуючи у статті «З останніх десятиліть XIX віку» галицьку інтелігенцію обох таборів у Галичині І. Франко написав: «віддалені інтелігенції від народу, його життя й інтересів було повне. Зарівно українство

народовців як і московство москвофілів було чисто теоретичне... Ані основ конституційного життя, ані азбуки економічної та соціальної науки ніхто не пробував вияснити народові» [16, с. 7]. «Міряння силою» народовців і москвофілів призвело до відсутності головних функцій, які властиві інтелігенції.

До основних завдань інтелігенції він відносить: сприяти народній просвіті та формування почуття національної свідомості. «Праця інтелігенції галицьких, а почасти вже і буковинських русинів над народом, над масою народною, що віками перейшла безчисленні проби огню і заліза, а не подалася, спасла нашу руську народність, нашу руську віру, схоронила в собі ціло руський характер», – зазначає І. Франко, підкреслюючи націотворчу функцію інтелігенції. [17, с. 438]. І. Франко закликає до порозуміння інтелігенції та народних мас. Інтелігенція повинна зрозуміти, чого вона хоче від простого люду, а ті, в свою чергу, не знаючи і не розуміючи різниць між партіями, очікують лише простих істин. «Такої книжки, щоби були наші права, щоби народ так не дерли», – слушно апелює галицький селянин, не вникаючи у подробиці політичних справ [8, с. 78].

І. Франко сподівався, що інтелігенція має відіграти керівну роль у вирішенні національно-визвольних завдань. На його погляд, вона могла репрезентувати українську народність не тільки в австрійському парламенті, а й у Європі, повинна стати будителем народних мас. «Народ єсть тая родимая скала, на око холодна і пасивна. Але во внутрі її дрімать іскри великого огню», зазначає дослідник, – а пробудити ту силу, викресати з каменя іскру великого вогню має інтелігенція [18, с. 317]. Щоб стати провідником народу, інтелігенція повинна пройти горнило політичних фактів та льодяну воду здорової критики. Тільки тоді вона стане тою сталлю, що зможе викресати іскру. Протестуючи проти того, щоб вважати народ інертною силою, І. Франко звинувачує галицьких інтелігентів у відірваності від народу – хоч і говорили вони народною мовою, проте не розуміли справжніх потреб народу: «де вони хотіли хліба, ми давали їм цукерок, або й нічого не давали. Де йшло о питання економічні, ми зводили діло на політику; де народ процесувався і тратився за «ліси і пасовиська», ми замість вияснити йому діло і потребуємо дати юридичну пораду і поміч, сварилися о азбуку» [18, с. 320]. Тому І. Франко приходиться до ствердження – народ та інтелігенція повинні бути нерозривні, у сукупності їхня сила: «дух спільності, дружності і асоціації, той дух – працювати згідно соєдиненими силами... єсть першим признаком і необхідним условієм сильного життя і розвою кожного народу» [18, с. 320].

У науковій спадщині І. Франка простежуємо аналіз змін у світогляді українського інтелігента. З 1848 р., після скасування панщини і низки національно-демократичних революцій українська інтелігенція вияснила для себе, до якої національності вона належить. У 70-х рр. XIX ст. українство з'ясувало, що стрижнем нації є проста людина, і тому для вільного існування такої людини покликані слугувати освіта, наука і літературна мова. Перед інтелігенцією постали нові завдання, які змусили «молоду інтелігенцію замість давнішого широкого скачучого ділетанства сконцентрувати увагу на те, чого поперед усього потрібно для народу, значить, і на просвіту народню, на пізнання економічного, соціального і духового стану народу, на усвідомлювання того народу в його національних, політичних і горожанських правах» [19, с. 282].

У відповідь на ряд статей І. Наумовича: «Просвещение нашего народа» та «Назад к народу», опублікованих у газеті «Слово» у 1881 р., І. Франко видав статтю під назвою «Чи вертатись нам назад до народу?», в якій визначає характерні риси у діяльності інтелігенції. І. Наумович, за прикладом російської інтелігенції 60–70-х рр., яка теж «ходила в народ», закликав повернутись «назад, до народу» та спішити на порятунок простим робітникам, що бідують, з любов'ю та Євангелієм. Проте І. Франко влучно зауважує, що конкретних дій, які має зробити галицька інтелігенція для того, щоб відродитись самій і ще й народ витягнути з матеріальної скрути, І. Наумович не зазначає. Проте, якщо інтелігенція не хоче повертатись назад, вона повинна під впливом нових часів висловити нові гасла, як того вимагає суспільний розвиток. «Наперед з народом!», – закликає І. Франко. «Інтелігенція повинна передовсім бути інтелігенцією, повинна бути громадою людей з широким образом, з виробленим характером, з щирим чуттям до народу; а відтак інтелігенція повинна ідентифікуватись, злитись з народом, повинна стати робітником, як він; повинна стати для нього і адвокатом і лікарем, і вчителем, і радником, і покажчиком в ділах господарських, і добрим сусідом і помічником у всякій нужді. Інтелігенція повинна жити з народом і між народом не як окрема верства, але як невідлучна частина народу», – таким постає справжній образ інтелігенції у баченні І. Франка [20, с. 147–148].

При цьому наголошується, що прикладом для народу вона повинна бути не тільки в моральних настановах, але й у власних справах, своєю працею вона має створити підґрунтя для подальшого національно-культурного відродження і вести за собою вперед народ «з поступом часу, повинна вчити його вільнодумства на полі релігійнім, правдивої гуманності на полі етичнім..., дружності і асоціації на полі економічнім» [20, с. 149]. Накресливши чітку програму дій, І. Франку доводилося констатувати, що справжніх інтелігентів, освічених людей, які здатні віддати себе на службу інтересів народу, немає. Тому Каменярь ставить завдання перед галицькою молоддю: «у нас нема інтелігенції, – значить приходиться виробляти її, приходиться приготувати будучих робітників коло поступового движенія народу, приготувати тото широко образовану, твердої волі громаду, котра зможе не тільки з щирим чуттям піти в народ, але разом зможе сильними руками порятувати його, широкою наукою просвітити його» [20, с. 150].

З огляду на процес формування інтелігенції, з насторогою звучать слова І. Франка із закликом до галичан – бути насторожі і зорієнтуватись у «власній хаті» – не примкнути до проавстрійських напрямів, не спокусатись на москвофільські обіцянки, не піддатись польським впливам, інтелігенція має «порухити той народ для смілої і рішучої акції в імені його власних потреб і ідеалів, і то таких, які він в тій хвилі добре розуміє і живо масою відчуває» [21, с. 37]. Праця галицьких інтелігентів не залишилась без сліду, –

констатує письменник, – вони усвідомили мету, засоби та методи цієї роботи з народом, що в свою чергу стимулювало жвавий рух до різних об'єднань та асоціацій.

Аналіз суспільно-політичної ситуації початку ХХ ст., динаміки формування чисельності української інтелігенції, уже у 1905 р. у статті «Одвертий лист до галицької молоді» дозволить І. Франку чітко визначити актуальне завдання: «втворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя» [22, с. 404]. О. Забужко вважає, що вирішальна роль інтелігенції у становленні нації з народу у баченні І. Франка має ознаки націотворчої функції інтелігенції [4, с. 65].

Отже, розвиток суспільства, а відтак і розвиток культури, науки, історії літератури І. Франко нерозривно пов'язує з діяльністю такого прошарку суспільства як інтелігенція. Відзначимо, що предметом аналізу було дослідження й конкретних образів галицьких інтелігентів, що презентували загальні тенденції українського суспільного й культурного процесу. Так, досить часто під його критику потрапляли представники типових галицьких інтелігентів, серед яких герой низки віршів «Semper idem» – О. Маковей. Звинувачуючи його у духовній нестійкості, нездатності розрізнити щирий ентузіазм від комедіанства, І. Франко вважає неприпустимим існування такого типу людей: «нерозвитий духово, неспосібний до вищого розуміння життя і його відносин, він вічно хитається між поривами грубої змисловості і скептицизмом... всяке сильне, суцільне чуття видається йому хворобою, сентименталізмом, і він поспішає чимскоріше прибити, приглушити його» [23, с. 18]. Натомість справжнім інтелігентом, чуйним і чистим серцем, наскрізь щирим є інтелігент, який покликаний бути стержнем у розвитку української культури: «інтелігентний чоловік розважає, критикує і робить по розвазі, не боячись не то пустого крику й сміху, але не дбаючи навіть на переслідування, муки і смерть» [24, с. 200].

Проблема осмислення ролі інтелігенції у національно-культурному житті галичан зокрема і українського народу загалом, відображена у різних дослідженнях І. Франка. Достатньо високо оцінено діячів культури 70-х рр. ХІХ ст. у Наддніпрянській Україні, про яких він сказав, що це «високоосвічені, оживлені найкращим ідеями свого часу, пройняті запалом до чесною праці для рідного краю, вони внесли всі свої великі духовні скарби, свій запал і енергію в діло видвиання українського народу» [25, с. 237]. З часом західноукраїнські терени стануть базою для національно-культурного життя усієї України, перетворивши Галичину у П'ємонт, а з другої половини ХІХ ст. активізується процес консолідації інтелектуальної еліти східно- і західноукраїнських земель. Завдяки зусиллям інтелігенції Галичина у 2 пол. – кін. ХІХ ст. стане духовно-суспільним центром обох частин України. Тут друкуватимуть свої праці українці із Наддніпрянської України, діятиме Наукове товариство ім. Т. Шевченка, виходитиме з друку «Літературно-науковий вісник» та розгортатиме свою діяльність товариство «Просвіта». Галичина на певний час буде ареною національно-культурного відродження.

Отже, в умовах посилення асиміляторських дій проти України І. Франку вдалося визначити джерела формування, роль, завдання, місію інтелігенції. При асиміляторській політиці імперій в кінці ХVІІІ–ХІХ ст. характерною ознакою суспільного життя стало національно-культурне відродження. Саме інтерес до історії, мови і культури українського народу, проповідування його самобутності, формування національної самосвідомості, визначило напрями діяльності інтелігенції. Національно свідомі українська інтелігенція спромоглася національно-культурницький рух перетворити на політичний. І хоча у першій половині ХІХ ст. на західноукраїнських землях прошарок освіченої молоді був дуже незначним, як аргументовано доводить І. Франко, все ж окремі її представники цікавилися народним життям, мовою, звичаями та фольклором українського народу. Під впливом ідей романтизму вони вивчали народну творчість, записували її, виявляли живий інтерес до української літератури. Через відсутність національної інтелігенції ініціатором таких дій виступили деякі представники греко-католицького духовенства. «Будителями» українського народу визначено представників «Руської трійці». Наступний етап національно-культурного відродження в західноукраїнських землях пов'язаний з революцією 1848–1849 рр. в Австрії. Представники прогресивної інтелігенції багато зробили для українського культурно-національного відродження, формування національної самосвідомості, утвердження української мови, розвитку музичного, образотворчого мистецтва та театру, що спиралися на міцні традиції культурних надбань українського народу. Якщо до середини ХІХ ст. пошук шляхів еволюції національної культури спирався насамперед на минувшину, її ідеалізацію (особливо козацько-гетьманської доби), то в другій половині ХІХ ст. позиціонується національно-визвольний рух, завданням якого стало вирішення соціально-економічних і політичних проблем. Для І. Франка головним завданням інтелігенції є духовне, а згодом і політичне самовизначення. Інтегруючим чинником українського культуротворчого процесу була єдина українська літературна мова. На його думку, важливим був нерозривний зв'язок інтелігенції зі своїм народом, консолідація в єдине національне ціле засобами широкого просвітницького руху, що привело б українців до соціально-політичного, національного та духовного визволення. Як свідчать праці самого І. Франка на рубежі століть він був одним з провідних діячів культурного, національно-визвольного руху в Україні. Його науково-публіцистичні твори відіграли визначальну роль у розвитку культуротворчих процесів кінця ХІХ – початку ХХ ст., особливо у формуванні світоглядних засад української національної інтелігенції. Варто відзначити й те, що зауваги І. Франка щодо морального, соціального обличчя, ролі західноукраїнської інтелігенції цілком кореспондуються із загальноукраїнськими завданнями, що свідчило про поворот галицької спільноти до вирішення національно-стратегічних питань.

Джерела та література

1. Кукало М. Аргументаційна база «Критичних писем о галицькій інтелігенції» Івана Франка і сучасна постановка цієї проблеми у пресі / М. Кукало // Вісник Львівського університету. Сер. Журналістики. – Вип.28. – Львів, 2006. – С. 73–80.

2. Квасниця О. Образ інтелігенції у публіцистиці Івана Франка / О. Квасниця // Вісник Львівського університету. Сер. Журналістики. – Вип.28. – Львів, 2006. – С. 51–58.
3. Синич Г. Іван Франко про роль інтелігенції в державотворчому процесі / Г. Синич // Вісник Львівського університету. Сер. Журналістика. – Вип.31. – Львів, 2007. – С. 79–84.
4. Забужко О. С. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період / О. Забужко. – К. : Основи, 1993. – 126 с.
5. Червак Б. «Наперед, українці»: до національної ідеї Івана Франка / Б. Червак. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1994. – 47 с.
6. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні: Франко та його спільнота (1856–1886) / Я. Грицак. – К. : Критика, 2006. – 632 с.
7. Культурологія: теорія та історія культури [Електронний ресурс] : навч. посіб. для вузів / за ред.: І. І. Тюрменко, О. Д. Горбула. – К. : ЦНЛ, 2004. – 368 с. – URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-87.html> (Дата звернення 24.04.2013).
8. Франко І. Я. Критичні письма о галицькій інтелігенції // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. Т. 26. Літературно-критичні праці. 1876–1885. – К. : Наук. думка, 1980. – С. 74–93.
9. Франко І. Я. Між своїми. Епізод взаємин між галичанами й українцями 1897 р. // Франко І. Я. Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 54. Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці. 1986–1916. – К. : Наук. думка, 2010. – С. 800–831.
10. Франко І. Я. Двоязычність і дволичність // Франко І. Я. Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 54. Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці. 1986–1916. – К. : Наук. думка, 2010. – С. 600–615.
11. Франко І. Я. Щирість тону і щирість переконань // Франко І. Я. Твори : в 20 т. – Т. 16. Літературно-критичні статті. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1955. – С. 345–355.
12. Франко І. Я. Літературне відродження Полудневої Русі і Ян Коллар // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. Т. 29. Літературно-критичні праці. 1893–1895. – К. : Наук. думка, 1981. – С. 40–50.
13. Франко І. Я. Із історії «москвофільського» письменства в Галичині // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. Т. 31. Літературно-критичні праці. 1897–1899. – К. : Наук. думка, 1981. – С. 458–480.
14. Франко І. Я. Етимологія і фонетика в южноруській літературі // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. Т. 29. Літературно-критичні праці. 1893–1895. – К. : Наук. думка, 1981. – С. 150–169.
15. Франко І. Я. Українські «народовці» і радикали // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. Т. 28. Літературно-критичні праці. 1890–1892. – К. : Наук. думка, 1980. – С. 198–206.
16. Франко І. Я. З останніх десятиліть XIX в. // Молода Україна Ч. 1. Провідні ідеї і епізоди. – Вінніпег : Накладом Руської книгарні, 1920. – С. 5–65. – (Писання Івана Франка. – Ч. IV).
17. Франко І. Я. Нашим «приятелям» // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. Т. 46. Кн. 1. Історичні праці. 1883–1890. – К. : Наук. думка, 1985. – С. 438–441.
18. Франко І. Я. Наше теперішнє положення // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. Т. 46. Кн. 1. Історичні праці. 1883–1890. – К. : Наук. думка, 1985. – С. 306–322.
19. Франко І. Я. Ukraina irredenta // Українська літературознавча думка в Галичині за 150 років = Ukrainian Literary Thought in Halychyna for 150 Yers : хрестоматія : в 2 т. Т. 1 / за ред. Л. Т. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – С. 279–289.
20. Франко І. Я. Чи вертатись нам назад до народу? // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. Т. 45. Філософські праці. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 140–150.
21. Франко І. Я. Теперішня хвиля а русини // Будівничий української державності : хрестоматія політологічних статей Івана Франка / упоряд. Д. Павличко. – К. : Києво-Могилянська академія, 2006. – С. 34–39.
22. Франко І. Я. Одвертий лист до гал[ицької] української молодіжі // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. Т. 45. Філософські праці. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 401–409.
23. Франко І. Я. Наше літературне життя в 1892 році (Листи до редактора «Зорі») // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. Т. 29. Літературно-критичні праці. 1893–1895. – К. : Наук. думка, 1981. – С. 7–22.
24. Франко І. Я. Кілька слів о тім, як упорядкувати і провадити наші людські видавництва // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. Т. 45. Філософські праці. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 187–203.
25. Франко І. Я. Михайло П[етрович] Старицький // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. Т. 33. Літературно-критичні праці. 1900–1902. – К. : Наук. думка, 1981. – С. 458–480.

Джафарова С. В. Галицкая интеллигенция в научном наследии Ивана Франко

Первая половина XIX в. ознаменовалась в Европе как период структурных изменений в национальном самоопределении различных народов. На украинских землях начало национально-культурного возрождения связывают с выходом «Энеиды» И. Котляревского на украинском литературном языке в кон. XVIII в. Учитывая ослабление колониального давления на западноукраинских землях, этот процесс получил здесь наиболее благоприятные условия для развития. Поэтому, в контексте развития украиноведческой науки, на основании анализа научного наследия И. Франко важно проследить этапы формирования, задачи и роль западноукраинской интеллигенции в XIX – нач. XX в. в сфере культурно-национального возрождения и единства с восточнoукраинской.

Ключевые слова: И. Франко, интеллигенция, национально-культурное возрождение, Галичина, Надднепрянская Украина, народники (украинофилы), москвофилы, украинская культура.

Dzhafarova S. V. Galician intellectuals in scientific heritage I. Franco

The first half of XIX century was marked as a period of structural changes in national selfdetermination of different nationalities in Europe. The beginning of national and cultural revival bind to "Eneida" of I. Kotliarevskiy in Ukrainian literature of the end XVIII century. Minding the weakness of the colonial pressure on Western Ukraine, the process got here the most favorable ground for development. Therefore in a context of development of Ukrainian study, on the basis of analysis of scientific inheritance of I. Franco it is important to trace the stages of forming, task and role intelligence of West Ukraine in XIX – beg. XX cent. in the context of cultural and national revival and its unity with East Ukrainian.

Keywords: I. Franco, intelligentsia, national- cultural revival, Galychyna, populists (ukrainofily), moskvofily, Ukrainian culture.